

*Іванова Вікторія Вікторівна,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Фігат Марина Василівна,
бакалавр спеціальності «Дошкільна освіта»,
Мукачівський державний університет*

ВПЛИВ ЗАСОБІВ ОБРАЗОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА СТАНОВЛЕННЯ ПСИХІЧНИХ ПРОЦЕСІВ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Багато дослідників (Ю.Борев, Л.С.Виготський, Г.Г.Григор'єва, О.В.Запорожець, Л.Г.Савенкова, Б.М.Тєплов, Ф.І.Шмідт та ін.) надавали великого значення образотворчій діяльності як важливому засобу різнобічного розвитку дитини. Зокрема О.В.Запорожець вважав, що необхідно розвивати дитячу художню творчість, шукати способи, які спонукають і розвивають її. Адже саме дитяча художня творчість має велике значення в загальному і творчому розвитку дітей.

Образотворче мистецтво є одним з видів художнього виховання дітей. У його засоби входить живопис, графіка, скульптура, декоративно-прикладне мистецтво. Дітей необхідно вчити бачити не просто сюжет твору, його емоції, але і форму, засоби, якими художник передає ці емоції. Вплив естетичного виховання, на думку Л.Г.Савенкової, поширюється на інтелектуальний розвиток і навчання, де важливою складовою стає емоційно-почуттєва сфера, творча активність особистості, розвиток яких безпосередньо залежить від занять мистецтвом.

У психології проблема духовно-морального формування особистості дитини розглядалася на тлі становлення внутрішнього, психологічного світу дітей, їх «образу Я». Цей внутрішній світ, пише Д.Б.Ельконін, динамічне утворення, яке здатне змінюватися під впливом навколишнього середовища.

Прогресуючі зміни, що відбуваються у дітей дошкільного віку в багатьох внутрішніх сферах, на думку Є.В.Котової, С.В.Кузнецової і Т.О. Романової, є сприятливим періодом для розвитку творчості. По-перше, це пов'язано з вдосконаленням психічних процесів, розвитком уваги, пам'яті, сприйняття, мислення, мови, уяви. По-друге, з особистісними якостями, які активно розвиваються, а на їх основі – здібностями і схильностями.

Л.М.Веккер також пише про важливість психічних процесів, включаючи в них відчуття, сприйняття, мислення, емоції, пам'ять, волю та ін. Він вважає, що з даних одиниць і складається внутрішній світ людини.

У наш час науковий світ більшою мірою орієнтується на розумне пізнання, тому психічні процеси будуть, в основному, розглядатися нами з даної точки зору.

Так, наприклад, увага, на думку В.С.Кузіна, має такі властивості, як обсяг, зосередженість (концентрованість), розподіл, стійкість, коливання, переключення. Під обсягом уваги автор розуміє вимір тієї кількості об'єктів, яка сприймається одночасно. У дорослої людини, наприклад, це 4-6 об'єктів. Концентрація уваги – це зосередженість свідомості на об'єкті, вона забезпечує поглиблене, детальне вивчення пізнаваних об'єктів і явищ. Стійкість концентрації уваги, на думку автора, може говорити про зацікавленість дитини.

Педагог, знайомлячи дітей з основами образотворчої грамоти, постійно звертає їхню увагу на зображуваний об'єкт, тим самим, змушуючи аналізувати і порівнювати, активізує їхню увагу, зосереджує свідомість на конкретному. Не менш важливим є розподіл уваги в ситуаціях, коли дитині необхідно одночасно слухати, спостерігати (репродукцію картини) і замальовувати що-небудь. Стійкість уваги, пише В.С.Кузін, означає загальну спрямованість уваги в процесі діяльності, впливає на неї інтерес. Тобто зацікавленість дошкільника

образотворчою діяльністю або певною темою образотворчої діяльності говорить про стійку увагу.

В.С.Кузін розглядає також закономірності відчуття кольору і образотворчої діяльності. Зазвичай, пише автор, зорові відчуття діляться на дві групи – це сприйняття: 1) ахроматичних кольорів (білого, чорного, сірого); 2) хроматичних кольорів (червоного, синього, жовтого, зеленого і т.п.). Крім того, розрізняються відчуття теплих і холодних кольорів.

Найважливішою рисою сприйняття для дошкільного віку є накопичення знань, освоєння діяльностей, адаптація, що забезпечує повноцінний фізичний і психічний розвиток. Те, що показав нам художник-письменник, на думку Є.О.Майміна, ми відчуваємо усіма нашими почуттями, безпосередньо переживаємо і сприймаємо в більш повній мірі. Провідну роль у розвитку і формуванні відчуттів у дитини, орієнтування в просторі (В.С.Кузін) відіграють зір і слух. У образотворчій діяльності у дітей розвивається чутливість до кольору, форми, пропорцій, просторових відносин. Малювання також сприяє вихованню художнього зору. Під цілеспрямованим впливом і систематичним використанням вправ в образотворчій діяльності у дитини значно підвищується колірна чутливість, рухові відчуття.

Образотворча діяльність дошкільника не просто виражає сформовані форми сприйняття, а й формує нові. У цьому полягає психологічний вплив оволодіння малюванням на розвиток сприйняття.

Наступним важливим психічним процесом, який ми розглянемо, є пам'ять – відображення минулого досвіду людини. На думку І.В.Стародубцевої, пам'ять є збереження, впізнавання, відтворення індивідом його досвіду. Автор поділяє пам'ять на наступні види: 1. за змістом психічної активності (рухова; образна: зорова, нюхова, слухова, смакова, тактильна; емоційна; словесно-логічна); 2. за тривалістю збереження матеріалу: короткочасна, довготривала, оперативна; 3. за ступенем вольової регуляції: мимовільна, довільна.

В.С.Кузін відзначає, що у дошкільника найбільш розвинена наочно-образна пам'ять. Він швидко запам'ятовує все яскраве, незвичайне, що викликає сильну емоційну реакцію. Тривале заняття малюванням, ліпленням, аплікацією вимагають постановки певних цілей, відповідно до яких дошкільник повинен планомірно запам'ятати те, що необхідно зробити.

Мислення у дитини виникає в той момент, коли вона починає встановлювати найпростіші зв'язки між предметами і явищами навколишнього світу і правильно діяти. У процесі малювання дитина аналізує предмети, порівнює їх, узагальнює, знаходить індивідуальні ознаки предмета – форму, будову. Дошкільник вчиться класифікувати предмети за видами, систематизувати їх і узагальнювати, тобто розвиває логічне мислення.

Особливості розвитку дошкільника описує Р.С.Немов. Мислення в даному віковому періоді, на думку автора, містить в собі форму аналізу і синтезу сенсорної інформації в процесі сприйняття. Відбувається перехід від зовнішніх, практичних перцептивних дій до внутрішніх, розумових, від мимовільної уваги (виникає в результаті впливу, ситуативна) до довільної (цілеспрямованої).

Розвиток мови в образотворчій діяльності полягає в збагаченні словникового запасу дитини, оскільки в процесі малювання дитина проговорює те, що малює: форму предмета, колір, сюжет. Мова дитини, що виникає в процесі діяльності і звернена до самої себе, так звана егоцентрична мова, зазнає суттєвих змін впродовж дошкільного віку. Спочатку вона проявляється як констатація і коментування діяльності, а до кінця цього періоду випереджає і направляє практичну діяльність – план поведінки, висловлений вголос, є вже основою мислення.

Важливий для образотворчої діяльності психічний процес – уява – визначається В.С.Кузіним як створення нового у формі образу, уявлення або ідеї. Розрізняють такі види уяви: мимовільна та довільна. У старшому дошкільному віці мимовільна уява змінюється довільною. Творча уява – самостійне створення нових, оригінальних образів. Творча уява дітей проявляється в таких видах діяльності, де необхідно попереднє планування.

Пізнання і вивчення кольору, на наш погляд, є невід'ємною частиною розвитку уяви в образотворчій діяльності дошкільнят. Оскільки ми говоримо про синтез мистецтв, хотілося б в першу чергу виділити зв'язок кольору, як одного із засобів образотворчої діяльності, з музикою.

Г.В.Сухорукова вважає, що перший етап створення образу – це знайомство з творами літератури, які описують духовні ідеали і цінності. Художній образ створюється в уяві дитини, наприклад, після її знайомства з позитивними рисами героя (добротою, щирістю, щедрістю душі, чесністю, мудрістю, сміливістю, рішучістю і т.п.). Потім пізнання світу духовності здійснюється за допомогою художньо-творчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація).

Досвід і запас знань – один з головних джерел уяви. Слабкість уяви в дошкільному віці пояснюється Г.В.Сухоруковою як невміння дитини планувати свою діяльність. Про нестійкість уяви говорить те, що дитина, починаючи будувати з кубиків будиночок, закінчує будувати вже не його, а наприклад, кораблик. Так і в малюванні, починаючи образотворчу діяльність, дитина не уявляє кінцевий результат своєї роботи. Лише в процесі роботи уточнюється і конкретизується образ, причому нова комбінація ліній, форми може різко змінити задум твору.

У старшому дошкільному віці ситуація починає змінюватися, це пов'язано, в основному, з накопиченням життєвого досвіду, знань, значним розширенням досвіду образотворчої діяльності. Малюючи, старший дошкільник намагається довести до кінця задуману картину, при невдалій спробі він бере інший аркуш і починає знову [4, с. 200].

Пізнаючи навколишній світ, людина виявляє до нього, його предметів і явищ певне ставлення, почуття і емоції. Тобто емоції і почуття – це пережите ставлення людини до навколишньої дійсності.

Воля дитини дошкільного віку полягає в самостійності постановки задачі, плануванні та ході її виконання відповідно до плану. Наприклад, дитина, побачивши, що її друг намалював Червону Шапочку, приходить додому і починає малювати під враженням таку ж дівчинку, стираючи і виправляючи неточності.

Підвищена схильність дитини до образотворчої діяльності, пише В.С.Кузін, служить показником пробудження у неї здібностей до художньої майстерності.

Знайомство дошкільнят з різними видами образотворчого мистецтва, вважають Є.О.Дубровська, Т.Г.Казакова, М.М.Юріна, створює умови для розвитку художньої творчості дітей, а спільна діяльність дорослого і дитини приймає характер співтворчості і передбачає роль педагога в якості помічника.

На думку В.Козлова, творчість в сучасній психології розглядається як одна з умов саморозвитку, вдосконалення та «вершина духовного життя людини». Включеність в духовно-творчу діяльність, зазначає Т.М.Каптан, задовольняє духовні потреби дитини, впливає на емоційно-чуттєву сферу.

Таким чином, особливості психічного розвитку дітей старшого дошкільного віку полягають в розширенні уявлень дитини про себе, світ, в збільшенні обсягу пам'яті, стійкості мимовільної уваги, становленні оригінальної уяви, розвитку наочно-образного мислення. Крім того, відбувається становлення самосвідомості, однак від 5 до 6 років дитина оцінює, в основному, поведінку інших, самооцінювання починає проявлятися ближче до 7 років (Б.С.Волков). Самооцінка формується під впливом дорослих і під впливом почуття самостійності в образотворчій діяльності.

Виходячи з перерахованих особливостей дошкільного віку, ми зробили висновок, що діти старшого дошкільного віку здатні сприймати інформацію, переробляючи її внутрішньо, розмірковуючи, аналізуючи і сприймаючи сенсорно через органи чуття. Тому ми вважаємо, що формування духовно-моральної сфери засобами образотворчої діяльності буде успішно проходити в тісному зв'язку з розвитком таких психічних процесів, як мислення, уява, увага, пам'ять, мова, відчуття. Саме активність у розвитку психічних процесів сприяє формуванню духовно-моральної сфери особистості дошкільника засобами образотворчої діяльності.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>